

Kadın Hakları Bağlamında Türkiye’de İlk Kadın Milletvekilleri*

The First Women Deputies in Türkiye in the Context of Women’s Rights

Prof. Dr. Sadık SARISAMAN¹

Öz

Türkiye’de kadınlara siyasi haklar aşamalı olarak verilmiştir. Sırasıyla 1930’da belediye seçimlerine, 1933’de muhtarlık seçimlerine katılma hakkı, 5 Aralık 1934’te de milletvekili seçme ve seçilme hakkı verilmiştir. Türkiye, kadınlara milletvekili seçme ve seçilme hakkını veren ilk ülkeler arasında yer almıştır. Bu tarihte henüz Fransa, İtalya gibi bazı batı ülkeleri bile kadınlara seçme ve seçilme hakkı vermemişlerdi. 1935 yılında yapılan seçimlerde 17 kadın milletvekili seçilmiştir. 1936’da Çankırı’da yapılan ara seçimde bir kadın milletvekili daha seçilince 5. Dönem Türkiye Büyük Millet Meclisi’ndeki kadın milletvekili sayısı 18’e yükselmiştir. İlk kadın parlamenterler örnek ve rehber olmaları için kültürlü ve medeni cesareti yüksek olduğu düşünülen kadınlardan seçilmişlerdir. Kadın milletvekili adaylarının belirlenmesinde Mustafa Kemal Atatürk ve Cumhuriyet Halk Fırkası merkez yönetimi etkili olmuştur. Taşradaki parti teşkilatlarının etkisi sınırlıdır. Ankara milletvekili Satı Çırpan hariç diğerleri belli bir eğitim seviyesi olan kişilerdir. Satı Çırpan okula devam edememiş, millet mekteplerinde okuma yazma öğrenmiştir. Geriye kalan 17 kadın milletvekili orta ve yükseköğretim mezunudur. Çoğunluğunun mesleği öğretmenlik olup bir veya birden fazla yabancı dil biliyordu. Kadın milletvekillerinin çoğunluğunun aday gösterildikleri seçim çevreleri ile Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olmak dışında her hangi bir bağı yoktu. Mecliste kendilerinden beklenen etkiyi gösterememişlerdir. Bu durum ancak sosyolojik ve psikolojik nedenlerle açıklanabilir. Yetiştikleri şartların etkisinde kaldıkları muhakkaktır. Bilgili olmalarına rağmen erkeklerin çoğunlukta olduğu mecliste medeni cesaret gösterememiş oldukları görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Kadın, kadın hakları, seçme ve seçilme hakkı, Türkiye Büyük Millet Meclisi

Makale Türü: Araştırma

Abstract

Political rights were incrementally given to women in Türkiye. Respectively, they were given the right to take part in the elections in 1930 for the municipal elections and in 1933 for the neighbourhood election and the right to elect and be elected in the parliamentary election on 5 December 1934. Türkiye is among the first countries to give women the right to elect and be elected in the parliamentary election. At that time, even some western countries such as France and Italy did not give women the right to elect and be elected yet. In the elections held in 1935, 17 woman deputies were elected. When one more woman deputy was elected in the mid-term election held in Çankırı in 1936, the number of women deputies increased to 18 during the 5th Term in the Turkish Grand National Assembly. The first women parliamentarians were selected among the women considered to be cultured and to have a high level of moral courage to be a model and a guide. In determining the candidates for women deputies, Mustafa Kemal Atatürk and the central management of the Republican People's Party were influential. The impact of party organisations in the provinces was limited. Except for the Ankara deputy Satı Çırpan, others were people with a particular educational level. Satı Çırpan could not attend school and learned how to read and write at national schools. The remaining 17 women deputies were secondary school and higher education graduates. The majority of them were teachers, and they knew one or more than one foreign languages. Apart from being Turkish citizens, most of the women deputies had no connection with the election districts from where they were nominated as candidates. They could not show the impact

*Bu çalışmanın ilk hali 04.12.2021 tarihinde Afyonkarahisar’da düzenlenen Baciyan-ı Rum Teşkilatından Günümüze Türk Kadını Çalıştayında sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

¹Afyon Kocatepe Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, ssadik@aku.edu.tr; Uşak Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Dekanlığı

Atf için (to cite): Sarısan, S. (2023). Kadın hakları bağlamında Türkiye’de ilk kadın milletvekilleri. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 25(100. Yılında Cumhuriyet Özel Sayısı), 1-14.

expected from them in the parliament. This case can be explained merely with sociological and psychological reasons. They were undoubtedly under the influence of their conditions of growing up. It has been seen that even though they were in the know, they could not show moral courage in the parliament where men predominated.

Keywords: Woman, woman’s rights, right to elect and be elected, Turkish Grand National Assembly

Paper Type: Research

Giriş

Kadınlar tarih boyunca dünyanın her yerinde erkeğin gerisinde kalmışlardır. Bunun asıl nedeni erkeklerin fiziksel kadınlara kıyasla daha güçlü olmasından kaynaklanmaktadır. Bunun yanı sıra geleneklerin ve dinlerin de genellikle erkeği ön plana çıkardığı görülmüştür.

Bununla birlikte kadının geri planda yer edinmiş olması sadece İslam toplumu ile sınırlı değildir. Diğer toplulukların da yaklaşık olarak aynı durumda bulunduğu kesindir. Hatta insan haklarının ve demokrasinin beşiği kabul edilen batı dünyasında da bir farklılık yoktur.

Dünya genelinde kadın hakları meselesi son yüzyıllarda gündemi meşgul etmeye başlamıştır. Bu meselede de ilk harekete geçen batı dünyası olmuştur. Ancak batı ülkelerinde de kadın haklarının son dönemlerde önem kazandığı görülmüştür.

Türkiye’de ilk kız rüştiyesi 1859 yılında açılmıştır. Bu okula Cevri Kalfa İnas Rüştiyesi veya Sultan Ahmet Rüştiyesi denilmiştir. Kadınlara mahsus öğretmen okulu ise 1870’de açılan Darülmüallimat’dır. Bu okul da Sultan Ahmet semtinde faaliyete geçmiştir. Aynı yıl Kız Sanayi Mektebi de açılmıştır.

Kadınlara yönelik ilk gazete 1893’de yayın hayatına başlayan “Hanımlara Mahsus Gazete”dir. Bu dergi haftada iki defa yayınlanıyordu. Bunu diğer gazete ve dergiler izledi. İlk kadın cemiyeti ise 1909’da Halide Edip ve arkadaşları tarafından kurulan Teali- Nisvan Cemiyeti’dir.

Araştırmanın konusunu teşkil eden kadınların seçme ve seçilme mücadelesinin geçmişi 1600’lü yıllara dayanmaktadır. Bilindiği üzere antik dönem demokrasilerinde sadece asillerin oy kullanma hakkı vardı. Asil kökenden gelen kadınlar dahi oy kullanamıyorlardı.

Öte yandan kadınların seçme ve seçilme mücadelesi 19. yüzyılda örgütlü bir şekilde yürütülmeye başlandı. Mücadele İngiltere ve Amerika Birleşik Devletlerinde yoğunlaştıysa da kadınlara seçme hakkını tanıyan ilk ülke Yeni Zelanda oldu. Bu ülkede kadınlar 1893 yılında oy kullanmaya başladılar. Bunu Avustralya ve Finlandiya izledi. Avustralya’da 1902’de, Finlandiya’da 1906’da kadınlara seçme hakkı verildi. Norveç’te 1913, Danimarka ve İzlanda’da 1915, Sovyetler Birliğinde ve Kanada’da 1917, Avusturya, Almanya ve İngiltere’de 1918’de, Amerika Birleşik Devletleri’nde 1920’de, Birmanya’da (Myanmar) 1922, Ekvator’da 1929 yılında kadınlar oy kullandılar. Türk ve İslam dünyasında kadınlara seçme ve seçilme hakkı veren ilk ülke Azerbaycan oldu. Azerbaycan kadınlara bu hakkı 1918 yılında verdi.

Türkiye’de kadınlara siyasi haklar verilmesi meselesi 1923 yılından itibaren çeşitli vesilelerle bazı milletvekilleri tarafından gündeme getirilmiştir. Hatta 1923 seçimlerinde Latife Hanım, Kara Fatma gibi kadınlara oy çıkmıştır. 1927 seçimleri öncesinde konunun kamuoyunda tartışılmasını sağlamak amacıyla Türk Kadınlar Birliğine mensup dört kadın milletvekili adaylığını ilan etmişlerdir. Bunların içerisinde Nezihe Muhiddin ve Halide Edip de vardı. Bu adaylar bilahare seçim öncesi adaylıktan çekilmişlerdir.

Öte yandan Milli Savunma Bakanı Recep (Peker) Kadınlar Birliği’nin, kadınların seçimlere katılmasına dair isteğine vatan sevgisini ispatın önce orduya katılarak olacağını ima ederek onları askerlik yapmaya davet etmiştir.

Bütün bu gelişmeler neticesinde Türkiye’de kadınlara siyasi haklar aşamalı olarak verilmiştir. İlk aşama 20 Mart 1930 yılında çıkarılan Belediye Kanunu ile gerçekleşti. Kadınlar ilk defa belediye seçimlerinde oy kullanma ve belediye meclislerine üye seçilebilme hakkını elde ettiler. Bu çerçevede Yusufeli İlçesi belediye başkanlığına seçilen Sadiye Hanım Türkiye’de ilk kadın belediye Başkanı oldu.

İkinci aşamada 26 Ekim 1933 tarihinde Köy Kanunu’nda yapılan değişikliklerle köylerde kadınlara da muhtar ve ihtiyar meclisine üye olma hakkı verilmesidir. Türkiye’de seçimle Muhtarlık görevine gelen ilk kadın ise Gül Esin’dir. Gül Esin Aydın İli Çine İlçesi Karpuzlu Bucağında muhtar seçilmiştir.

Son aşama ise 5 Aralık 1934’te kadınlara milletvekili seçme ve seçilme hakkının verilmesidir. Türkiye, kadınlara milletvekili seçme ve seçilme hakkını veren ilk ülkeler arasında yer almıştır. Bu tarihte henüz Fransa, İtalya gibi bazı batı ülkeleri bile kadınlara seçme ve seçilme hakkı vermemişlerdi.

Bu makalenin amacı Türkiye’deki ilk kadın milletvekillerinin faaliyetlerinin bilimsel ve objektif bir şekilde ortaya konulmasıdır. Makale hazırlanırken arşiv belgeleri, Türkiye Büyük Millet Meclisi zabıtları, dönemin basını ve ilgili diğer kaynaklardan yararlanılmıştır. Çalışmada tarih ilminin tahlil, terkip, sentez, yorumlama ve karşılaştırma vb. metotlarından yararlanılmıştır.

1. Kadın Milletvekillerinin Kültürel ve Sosyal Durumları

Kadınlara milletvekili seçme ve seçilme hakkı verildikten sonra Atatürk ilk seçimde mecliste 40 kadın milletvekili görmek istemişti. Bu konudaki fikrini dönemin İçişleri Bakanı Şükrü Kaya’ya söylemiştir. Ancak, Şükrü Kaya hükümetin bu sayıyı fazla bulduğunu, başlangıç olarak dengeli bir rakam tercih edilmesini gerektiğini belirtmiştir. Bu husustaki hükümet görüşü kendisine iletilen Atatürk üzüntüsünü belli etmekle beraber 16 rakamını onaylamıştır. Bu rakamı kendisine bildiren İçişleri Bakanı Şükrü Kaya’ya bundan sonra yapılacak seçimlerde kadınlar mecliste çoğunluğu sağlayarak kendi hükümetlerini kurduklarında “bakalım sen bakan olabilir misin?” şeklinde bir de espri yapmıştır.(Duroğlu, 2007, s. 65-66). Bilahare bu sayı 17’ye çıkarılmıştır.

Nihayetinde 8 Şubat 1935 seçimlerinde 17 kadın milletvekili Türkiye Büyük Millet Meclisi’ne girmiştir. Bu Milletvekilleri şunlardır: 1- Afyonkarahisar milletvekili Mebrure Gönenç, 2- Ankara Milletvekili Satı Çırpan, 3- Antalya milletvekili Türkan Örs Baştuğ, 4- Balıkesir Milletvekili Sabiha Gökçül Erbay, 5- Bursa milletvekili Şekibe İnel, 6- Diyarbakır milletvekili Huriye Baha Hafize Önez, 7- Edirne milletvekili Fatma Memik, 8- Erzurum milletvekili Nakiye Elgün, 9- İstanbul milletvekili Fakihe Öymen, 10- İzmir milletvekili Benal Nevzat Arıman, 11- Kayseri milletvekili Ferruh Güpgüp, 12- Konya milletvekili Bahire Bediş Morova, 13- Malatya milletvekili Mihri İffet Pektaş, 14- Samsun milletvekili Meliha Ulaş, 15- Seyhan milletvekili Fatma Esmâ Nayman, 16- Sivas milletvekili Sabiha Görkey, 17- Trabzon milletvekili Seniha Hızal.

Bunlara ilaveten 12 Ocak 1936 tarihinde yapılan ara seçimde Çankırı’dan kadın milletvekili adayı gösterilmiş ve 5. Dönem Türkiye Büyük Millet Meclisi’ndeki kadın milletvekili sayısı 18’e yükselmiştir. 18. kadın milletvekili olarak Çankırı’dan Hatice Özgener seçilmiştir. (Ulus, 13 Ocak 1936, s.1).

Diğer taraftan ilk kadın milletvekillerinin misyonu Türk kadınına temsil açısından önderlik etmektir. Bu yüzden onların kişisel özellikleri, eğitim durumları ve meslekleri önemlidir. Onların aday yapılırken bu özelliklerinin dikkate alındığı muhakkaktır. Bunlardan Ankara Milletvekili Satı Çırpan köy kökenli olup her hangi bir eğitim almamıştır. Millet mekteplerine devam ederek okuma yazma öğrenmiştir. Kazan Köyünde çiftçilikle meşguldü. Aynı zamanda bu köyün muhtarı idi (Duroğlu, 2007, s.69; Güneş, 2001, s.29).

Ferruh Güpgüp, Kayseri'de ilkokulu okumuştur. Ardından özel ders olarak öğrenimini tamamlamıştır. İyi derecede Arapçası olan Ferruh Güpgüp, aynı zamanda Farsça'da bilmektedir. Uzmanlık alanı Türk Sanat Musikisi, biçki ve dikiştir. Milli Mücadele'de görev almıştır. Anadolu Kadınları Kayseri şubesi üyesidir (Altuncuoğlu, 2020, s.21-22).

Seniha Hızal, ilköğrenimini İstanbul'da Fatih Rüştüyesi'nde, orta öğrenimini İstanbul Kız Sanat Mektebi'ne tamamlamıştır. Ardından Darülfünun Fen Fakültesi'ni bitirmiştir. Çeşitli okullarda öğretmenlik ve idarecilik yapmıştır. Maarif Nezareti bünyesinde Maarif Umum Müfettişliği görevinde de bulunmuştur (Sarısamam, 2020, s.407-408).

Fatma Şakir Memik, Bezm-i Alem Valide Sultan Kız Lisesi'ni ve Dârülfünun Tıp Fakültesi'ni bitirmiştir. Tıp Fakültesi'nden birincilikle mezun olmuştur. Heybeliada Senatoryumunda ve Gureba Hastanesi'nde doktorluk yapmıştır (Güneş, 2001, s.628; Duroğlu, 2007,s.83). Fransızca biliyordu (Duroğlu,2007, s.173).

Konya Milletvekili Bahire Bediş Morova ilk ve ortaöğrenimini Bolu'da tamamlamıştır. Bolu Kız Sanat Mektebi'nde resim öğretmenliği yapmıştır (Duroğlu, 2007, s.100; Güneş, 2001, s.483). Ayşe Şekibe İnel, İstanbul Kız Sanayi Mektebi'nde ve Alman Mektebi'nde eğitim görmüştür Bursa İnegöl'de İsaören Köyü'nde çiftlik işletiyordu. Almanca biliyordu (Duroğlu, 2007,s 77,78).

Mebrure Gönenç önce Kız Sanayi Mektebi'nde okumuştur. Ardından Türkçe ve Fransızca eğitim veren Beşiktaş'taki İttihad-ı Osmani Mektebi'ne devam etmiştir. 1919 yılında Arnavutköy Amerikan Kız Koleji'nden mezun olmuştur (TBMM Arşivi, Sicil No: 868). Çeşitli okullarda Türkçe, İngilizce, Fransızca ve Fen Bilgisi öğretmenliği yapmıştır. İyi derecede Fransızca ve İngilizce bildiği kesindir(Güneş, 2001, s.11,12). Hal tercümesinde Almanca da bildiği ifade edilmiştir (TBMM Arşivi, Sicil No: 868). Sibel Duroğlu ise ilaveten Rumca bildiğini yazmıştır (Duroğlu, 2007, s.68).

Fakihe Öymen, 1916 yılında İstanbul Darülmuaallimatı'nı ve 1923 yılında da Darülfünun Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü'nü bitirdi (Güneş, 2001, s.350). Çeşitli okullarda öğretmen ve idarecilik görevinde bulundu (Topçuoğlu, 1984, s.50-52). Fransızca biliyordu (Duroğlu, 2007, s.173).

Hatice Sabiha Görkey, 1906'da İstanbul Darülmuaallimatı'nı ve 1917'de de Darülfünun Riyaziye Şubesini bitirdi. 1907'den itibaren öğretmenlik yapmaya başladı. İdarecilik görevinde de bulunmuştur (Güneş, 2001, s.685-686; Duroğlu, 2007, s.109-110). Fransızca biliyordu (Duroğlu, 2007, s.173).

Hatice Özgener, Selanik İnas Rüştüye mezunudur. Önce Selanik İnas Rüştüyesi ve Bebek İnas Rüştüyesi öğretmen yardımcılığı görevlerinde bulunmuştur. Arkasından çeşitli okullarda öğretmenlik ve idarecilik yapmıştır. Yabancı dil olarak Rumca biliyordu (Güneş, 2001, s.163-164; Duroğlu, 2007, s.80-81).

Esmam Nayman, lise mezunudur. 1917-1924 yılları arasında yedi yıl süreyle Bezmialem Kız Lisesi'nde Fransızca öğretmenliği yapmıştır. (Duroğlu,2007,s.107). İngilizce, Fransızca ve Rumca biliyordu (Güneş, 2001, s. 639-641).

Mihri İffet Pektaş, Amerikan Kız Koleji mezunudur. Amerikan Kız Kolejinde, Bezm-i Âlem Kız Lisesi'nde ve Robert Kolej'de öğretmenlik yapmıştır. İngilizce ve Fransızca biliyordu (Güneş, 2001, s.524-525; Duroğlu, 2007,s.102-104). Hatta William Mitchell Ramsay'ın "Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası" adlı eserini İngilizceden Türkçeye çevirerek yayınlamıştır (Ramsay, 1960).

Huriye Baha Önez, ilk ve orta öğrenimini Leyli Sanayi Mektebi'nde tamamladı. Bilahare özel tahsil görerek Bursa Amerikan Mektebi'nde Türkçe öğretmenliği yaptı (Duroğlu, 2007, s.80). Daha sonra Londra Üniversitesi Bedford Koleji'nin kadın bölümünde pedagoji öğrenimi

gördü. Huriye Önez 1912 yılından itibaren öğretmenlik yapmaya başladı. Çok iyi derecede İngilizce biliyordu (Güneş, 2001, s.220).

Benal Nevzat İstar Arıman, İzmir Dame de Sion Fransız okulunda okudu. 1926 yılında Sorbonne Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nden mezun olmuştur. (Duroğlu, 2007, s.95).Fransızca, Farsça ve Rumca biliyordu. Sosyal, edebi ve özellikle de kadın konularında çeşitli gazetelerde yazılar yazmıştır (Güneş, 2001, s. 367).

Türkan Örs Baştuğ, Bezmiâlem Lisesinden ve daha sonra da Darülfunun Felsefe şubesinden mezun olmuştur. Feyziati Lisesi'nde, Kız Muallim Mektebi'nde, İstanbul Kız Lisesi'nde ve Boğaziçi Lisesi'nde öğretmenlik yapmıştır. Bu okulların bazılarında idarecilik görevinde bulunmuştur. Fransızca biliyordu (Duroğlu, 2007, s. 72-73).

Ayşe Meliha Ulaş Ekeman, Kız Sanayi Mektebi ve Darülfunun Edebiyat şubesinden mezundur. İstanbul, Erzurum ve Samsun'da bazı okullarda coğrafya, edebiyat ve Türkçe öğretmenlikleri yapmıştır (Güneş, 2001, s.628; Duroğlu, 2007, s.104-105). İngilizce ve Fransızca biliyordu Duroğlu, 2007, s. 106).

Nakiye Elgün, Darülmualimat mezunudur. Aynı okulda öğretmenlik ve müdür yardımcılığı yaptı. Ardından İnas İdadisi'nde öğretmenlik yaptı. Bundan sonra sırasıyla Feyziya Lisesi Müdürlüğü, İstanbul Kız Lisesi Müdürlüğü görevlerinde bulundu. 1930'da İstanbul Belediye Meclisi üyeliğine seçildi (Güneş, 2001, s.271-272; Duroğlu, 2007, s.87-88). İstanbul Belediye Meclisi'nde ilk söz alan kadın üye unvanı ondadır (Topçuoğlu,1984, s.96).

Sabiha Gökçül Erbay önce İstanbul Dârülmualimât'ını ve ardından Dârülmualimât-ı Aliye'yi bitirmiştir. Edirne Kız Muallim Mektebi'nde, İzmir Kız Muallim Mektebi'nde, Adana Kız Muallim Mektebi'nde öğretmenlik ve idarecilik yapmıştır (Güneş, 2001, s. 90; Duroğlu, 2007, s. 75-76).

Görüldüğü üzere kadın milletvekilleri yaşadıkları dönem itibarıyla hemcinslerinden eğitim, öğrenim ve kültür açısından son derece ileride idiler. 18 kadın milletvekilinin 14'i öğretmen kökenli idi. 2'si çiftçi, 1'i gazeteci-yazar ve 1'i de doktordu. Buradan hareketle Mustafa Kemal Atatürk başta olmak üzere dönemin yöneticilerinin Türk kadınına rehber olabilecek, örnek oluşturacak kültürlü ve modern kadınları parlamentoya taşımayı tercih ettikleri söylenebilir.

2. Aday Gösterilmeleri ve Seçildikleri Yerlerle İlintileri

Kadın milletvekili adaylarının belirlenmesinde öncelikle Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün, bilahare de Halk Fırkasının diğer ileri gelenlerinin etkili olduğu görülmüştür. Buna karşın kadınların seçileceği illerdeki yerel Cumhuriyet Halk Fırkası kurulları sınırlı miktarda söz sahibi olabilmişlerdir.

Kadın milletvekillerinden Türkan Örs Baştuğ, önce Afyonkarahisar milletvekilliği için adının geçtiğini, Fakat, bilahare sosyoloji hocası olduğu için etkili konuşmalar yapabileceği gerekçesiyle Antalya'dan aday gösterildiğini söylemiştir. O'na Baştuğ soyadını Atatürk vermiştir (Altındal, 1994, s.227-228). Ayşe Şekibe İnsel de Türkiye Büyük Millet Meclisi 5. dönem seçimlerine kendisi Bursa'dan aday olmuştur.

Kadın milletvekillerinden 13 tanesinin adaylık süreçleri hakkında bilgi yoktur. Bunların parti teşkilatları tarafından aday gösterildikleri anlaşılmıştır. Bu milletvekilleri Mihri İffet Pektaş, Huriye Baha Önez, Sabiha Gökçül Erbay, Ayşe Meliha Ulaş, Hatice Özgener, Nakiye Elgün, Sabiha Görkey, Seniha Hızal, Fakihe Öymen, Ferruh Güpgüp, Bediş Morovadır. Hatta, bazıları milletvekili adayı yapıldıklarını sonradan öğrenmişlerdir. Bunlardan Fakihe Öymen, Yedigün muhabiriyle yaptığı bir söyleşide milletvekili olacağını zannetmediğini, birdenbire aday gösterildiğini öğrenince çok heyecanlandığını ve mutlu olduğunu ifade etmiştir. (Duroğlu, 2007, s.93).

Bazı milletvekilleri doğrudan Atatürk tarafından aday yapılmıştır. Bunlardan birisi Ankara Milletvekili Satı Çırpan'dır. Afet İnan'ın anlatımına göre Atatürk'ün otomobili Kazan Köyü'ne yakın bir yerde durduğunda otomobile yaklaşıp “*Paşam hoş geldiniz, senin için yer hazırladık, ayran yaptık, insene*” demiştir. Atatürk nezaketle yolunun uzun olduğunu ve her yerde durmak mümkün olmayacağını anlatmıştır. Bunun üzerine Satı Kadın ayrıntı otomobile getirmiş Gazi'ye ve beraberindekilere ikram etmiştir. Bu arada Atatürk yanında bulunan Afet İnan'a “*İşte mebus olacak kadın*” demiştir. Afet İnan'a bu muhtarın ismini ve köyünü kaydetmesi emrini vermiştir (İnan, 1956, s.66-67) Bilahare Kadınlara milletvekili seçme ve seçilme hakkı verince Atatürk bu medeni cesareti yüksek olan köylü kadını milletvekili seçirmiştir.

Esmâ Nayman da Atatürk tarafından milletvekili yapılmıştır. Nayman'ın adı Muzaffer Göker tarafından Mustafa Kemal Paşa'ya bildirmiştir. O, Nayman hakkında araştırma yapılması talimatını vermiştir. Süreyya Özgeevren bu görevi tamamlamış ve Esmâ Nayman'ın milletvekili yapılması uygun görülmüştür (Güneş, 2001, s.639).

Benal Nevzat İstar Arıman da Atatürk tarafından milletvekili yapılmıştır. Nevzat Arıman yazarlığı, bir kısım derneklerdeki faaliyetleri, İzmir Belediye Meclisi üyeliği gibi görevleri nedeniyle ilgi çekmişti. Atatürk, onun siyasi ve kültürel alanlardaki faaliyetlerini yakından izlediği için: “*Şair Tevfik Nevzat Bey'in şair kızını milletvekili intihap edeceksiniz*” demiştir. Bu talimat üzerine Arıman milletvekili adayı olarak gösterilmiştir.

Fatma Şakir Memik Fransızca bilen ve mesleğinde başarılı bir kadındı. (Topçuoğlu, 1984, s.42). Memik'in özellikle doktor olmasından dolayı milletvekili yapıldığı düşünülebilir (Zaman, 6 Şubat 1935, s.1). Fatma Memik, milletvekilliğine aday gösterildiğini listelerin basında yayınlanmasından sonra haber alan bir arkadaşından öğrenmiştir . (Topçuoğlu, 1984, s.42). Esmâ Nayman da Adana belediye meclisi üyeliği görevini sürdürdüğü sırada Atatürk'ün onayıyla milletvekili adayı yapılmıştır (Güneş, 2001, s.639).

Mebrure Gönenç Atatürk'ün etkisi ile milletvekili seçilmiştir. Mersin Belediye Meclisi üyesi iken 8 Şubat 1935 seçimlerinde Afyon'dan milletvekili adayı olarak gösterilmiştir (Duroğlu, 2007, s.67,68). Mebrure Gönenç'in milletvekili seçilmesinde Mustafa Kemal Atatürk ile tanışması önemli bir etkidir. Gönenç, o sırada Mersin Belediye Meclisi üyesi ve İl İdare Kurulu üyeliği görevlerinde bulunuyordu" (Mebrure_Gonenc, 2017).

Gönenç milletvekilliği ile ilgili olarak " *Bir takım dostlarımla teşvikiyle aday oldum, sonunda Afyon Milletvekilli seçildiğimi öğrendim*" ifadesini kullanmıştır. O'nun adaylığına Afyonkarahisar'ın ünlü ve etkili siyasi simalarından Ali Çetinkaya muhalefet etmiştir. Çetinkaya kendi önerdiği başka bir kadının milletvekili adayı yapılmaması nedeni ile Atatürk'e üzüntüsünü ifade etmiştir. O hakkında tahkikat yaptırdığı, iyi bir öğretmen ve dürüst bir insan olduğu bilgisini aldığı kendi adayının yerine son anda hiç tanımadığı Mebrure Gönenç ismi ile karşılaşmıştır. Atatürk, Ali Çetinkaya'ya " *adayı ben de gördüm, hiç senin anlayamayacağın bir insan değil*" diyerek teminat vermiştir. (Mebrure_Gonenc, 2017).

Benal Nevzat Arıman İzmir Belediye Meclisi, Mebrure Gönenç sırasıyla Adana ve Mersin Belediye meclisleri, Nakiye Elgün, İstanbul Belediye Meclisi, Ferruh Güpgüp Kayseri Belediye Meclisi, Bahire Bediş Morova Bolu Belediye Meclisi, Esmâ Nayman ise Adana Belediye Meclisi üyesi idiler. Satı Çırpan ise Kazan Köyü muhtarlığı yapıyordu. Onların milletvekili yapılmalarında söz konusu siyasi tecrübeleri de etkili olmuş olabilir.

Bununla birlikte demokrasilerde milletvekillerinin aday gösterildikleri yörelerle ilintili olması beklenir. Zira o yöreleri, halkını ve sorunlarını bilirlerse daha yararlı olabilecekleri düşünülür. İlk kadın milletvekillerinin belirlenmesinde bu ilkenin genel olarak dikkate alınmadığı görülmüştür.

11 milletvekilinin aday gösterilmeden önce bu vilayetlerle hiç bir ilişkileri olmamıştır. Seçim bölgeleri ile bir şekilde ilintili olan kadın milletvekili sayısı sadece 7'dir. Bunlardan Satı

Çırpan 1890 yılında Ankara'nın Kazan Köyü'nde dünyaya gelmiştir. Burada muhtarlık yaparken Atatürk'ün dikkatini çekmiş ve Ankara'dan milletvekili seçilmiştir. Benal Nevzat İstar Arıman İzmir doğumlu olup İzmir milletvekili seçilmiştir. Ferruh Güpgüp 1891'de Kayseri'de doğmuştur. Kayseri'de yetişmiştir. Kayseri'den milletvekili seçilmiştir. Ayşe Şekibe İnsel, 1886'da İstanbul'da doğmuştur. Şekibe İnsel'in ailesi Sultan II. Abdülhamit döneminde Bursa İnegöl'de İsaören Köyü'ne yerleşmiştir. Burada çiftlik sahibi bir ailenin mensubudur. İnögöl'e bağlı İsaören Köyü'nde çiftçilik ile uğraşırken Bursa'dan milletvekili seçilmiştir. Meliha Ulaş, Sinop doğumludur. Samsun doğumlu olmamakla beraber Samsun Lisesi'nde edebiyat öğretmenliği yaparken Samsun milletvekili seçilmiştir. Esmâ Nayman 1889 yılında İstanbul'da doğmuştur. Adana'ya gelin gitmiş olup burada bazı görevlerde bulunmuştur. Adana'da iken Seyhan milletvekili seçilmiştir. Fakihe Öymen 1900'de İşkodra'da doğmuştur. Ancak İstanbul'da yetişmiş ve bu ilde öğretmenlik görevlerinde bulunmuştur. 5. Dönem TBMM'ye İstanbul Milletvekili seçilmiştir.

3. Türkiye Büyük Millet Meclisi'ndeki Faaliyetleri

Benal Nevzad İstar Arıman'ın ifadesine göre meclisin açıldığı ilk gün Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreteri Recep Peker kadın milletvekillerini toplayıp nasihat vermiştir. Arıman "o gündən sonra hep titiz, düzenli, çalışkan ve ağır başlı olduk. Mecliste denge unsuru olduk." demiştir (Duroğlu, 2007, s. 66).

17 kadın milletvekili meclisin açılışında hazır bulunmuşlar ve ilk gün genel kurulda ant içmişlerdir (TBMMZC, 5.Dönem, C.1, 1.İnikad, 1 Mart 1935, s.5-7.). Bunlardan Afyon milletvekili Mebrure Gönenç Türk parlamento tarihinde ilk yemin eden kadın milletvekili unvanını almıştır. O tarihlerde vilayetlerin alfabetik sıralamasında Afyon'un birinci sırada yer almasından dolayı ilk yemin eden kadın milletvekili Gönenç olmuştur (TBMMZC, 5.Dönem, C.1, 1.İnikad, 1 Mart 1935, s.5).²

Diğer taraftan dönemin basını da 1 Mart 1935'te çalışmalarına başlayan 5.dönem TBMM'nin açılışını ve ilk kadın milletvekillerini yakından takip etmişlerdir. Ulus gazetesinde yer alan bir habere göre yabancı elçiler de ilk günkü açılış törenini izlemişlerdir. Kadın milletvekillerinin hepsi genel kurula başları açık olarak katılmışlardır. Birçokları siyah kostüm, tayyör giymişler ve kravat bağlamışlardır " (Ulus, No: 4884, 2 Mart 1935, s.1). Yine bir başka gazete haberinde de kadın vekillerin salonun muhtelif köşelerinde oturdukları, sade ve zarif giyiniş tarzları ile göze çarptıkları, çoğunluğunun siyah kumaştan kostüm tayyör, beyaz ipekten bluz giymiş oldukları ve siyah ipekli papyon taktıkları belirtilmiştir (Duroğlu, 64).

3.1. Görev Yaptıkları Encümenler ve Katıldıkları Oylamalar

Kadın milletvekilleri meclis faaliyetlerine çeşitli şekillerde katkı sağlamışlardır. Kâtiplik görevinde bulunmuş ve çeşitli encümenlerde görev yapmışlardır. Ankara milletvekili Satı Çırpan milletvekilliği süresince *Ziraat Encümeninde* görev yapmıştır. (TBMMZC,5. Devre, C.27, 2. İnikad, 7.Kasım 1938, s.14) Ayşe Şekibe İnsel de Ziraat Encümeni'nde bulunmuştur. İnsel 5. dönemin ilk yılında encümenlerin belirlenmesi için yapılan 7 Mart 1935 tarihli seçimlerde hiç bir encümene seçilmemiştir (TBMM ZC, 5. Devre, C.1, 2. İnikad, 7 Mart 1935, s. 24-26). İkinci, üçüncü, dördüncü ve beşinci yıllarda Ziraat Encümeni'nde görevlendirilmiştir (TBMM ZC, 5. Devre, C.27, 2. İnikad, 7.Kasım 1938, s.14). Satı Çırpan ve Şekibe İnsel Ziraat Encümeni adına kanun tekliflerine mazbata hazırlayan komisyon içerisinde yer almışlardır.

Dâhiliye Encümeni'nde görev yapan iki kadın milletvekili vardır. Bunlar Nakiye Elgün ve Sabiha Görkey'dir (TBMMZC, 5. Devre, C.27, 2. İnikad, 7.Kasım 1938, s.12). Bu milletvekilleri Dahiliye Encümeni üyesi olarak encümene gönderilen kanun tekliflerine mazbata hazırlanmasına katkı vermiştir. Sabiha Görkey, ayrıca seçim mazbatalarına itiraz edilen iki

² O tarihlerde Adana yerine Seyhan vilayeti mevcuttu. Adıyaman ise 1954 yılında il yapılmıştır.

milletvekilinin mazbatalarını tetkik etmek için oluşturulan 30 kişilik tetkik encümeninde de görev yapmıştır (TBMM ZC, 5. Devre, C.1, 2. İnikad,7 Mart 1935, s.24).

Maarif Encümeni’nde de iki kadın milletvekili görev yapmıştır. Bunlar Türkan Baştuğ ve Seniha Hızal’dır. (TBMM ZC, 5. Devre, C.27, 2. İnikad, 7.Kasım 1938, s.13,14). Bu milletvekillerinin Maarif Encümeni üyesi olarak mazbataların hazırlanmasında emek sarf ettiği ve bu mazbataların altında imzası bulunduğu görülmüştür.

İktisat Encümeni’nde görev yapan kadın milletvekili sayısı ikidir. Bunlardan ilki Esmâ Nayman’dır. O, bu encümende kâtiplik görevi de yapmıştır. Nayman, ayrıca ilk yıl seçim mazbatalarına itiraz edilen iki milletvekilinin mazbatalarını tetkik etmek için oluşturulan 30 kişilik tetkik encümeninde de bulunmuştur (TBMM ZC, 5. Devre, C.27, 2. İnikad, 7.Kasım 1938, s.13,24). Benal Nevzat İstar Arıman da 5. Dönem boyunca İktisat Encümeni’nde görev yapmıştır TBMM ZC, 5. Devre, C.27, 2. İnikad, 5.Kasım 1938, s.13). Nayman ve Arıman, bu dönemde İktisat Encümeni tarafından hazırlanan mazbatalara katkı sağlamışlardır.

Gümrük ve İnhisarlar Encümeni’nde iki kadın milletvekili çalışmıştır. Bunlardan Sabiha Gökçül Erbay’ın meclisteki ilk görevi divan kâtipliğidir. O, 1 Mart 1935 tarihinde 374 oyla Meclis Başkanlığı divan kâtipliğine seçilmiştir (TBMM ZC, 5. Devre , C.1, 1. İnikad, 01. 03. 1935, s. 4-5). Aynı şekilde ikinci yıl da divan kâtibisi olarak görev yapmıştır (TBMMZC, 5. Devre , C.6, 1. İnikad, 01.Kasım 1935, s.4). O, toplam 106 oturumda Meclis Başkanlık Divanında kâtiplik görevini yerine getirmiştir. Erbay, divan kâtipliği yaptığı ilk iki yıl her hangi bir encümende görevlendirilmemiştir. Üçüncü, dördüncü ve beşinci yılda ise Gümrük ve İnhisarlar Encümeni’nde görev yapmıştır. Bahire Bediş Morova da Gümrük ve İnhisarlar Encümeni’nde görev yapan milletvekillerindendir (TBMM ZC, 5. Devre, C.27, 2. İnikad, 7.Kasım 1938, s.12,13). Her iki kadın milletvekili de üyesi oldukları bu encümence hazırlanan mazbatalara katkı sağlamışlardır.

Sıhhat ve İçtimaî Muavenet Encümeni’nde iki kadın milletvekili bulunmuştur. Bunlardan Fatma Memik 1 Mart 1935 tarihinde ilk toplantısını yapan mecliste geçici kâtiplik görevini de üstlenmiştir (TBMM ZC, 5. Devre, C. 1,1. İnikad, 1 Mart 1935, s.2). O, 5. dönem milletvekilliği boyunca bu encümende çalışmıştır. Hatice Özgener Milletvekilliği boyunca Sıhhat ve İçtimaî Muavenet Encümeni’nde bulunmuştur (TBMM ZC, 5. Devre, C.27, 2. İnikad, 7.Kasım 1938, s.14). Fatma Memik ve Hatice Özgener, Sıhhat ve İçtimaî Muavenet Encümeni tarafından mazbata hazırlanmasına katkı sağlamışlardır.

Huriye Baha Öniz milletvekilliği süresince *Maliye Encümeni’nde* görev yapmıştır (TBMM ZC, 5. Devre, C. 27, 2. İnikad, 7 Kasım 1938, s. 13). Öniz, zaman zaman Maliye Encümeni ile ilintili Muhtelit Encümen’de de görev yapmıştır. Muhtelit encümende mazbata hazırlamak üzere yaptığı görev sayısı 4’tür.

Afyon milletvekili Mebrure Gönenç milletvekilliği süresince *Nafia Encümeni’nde* görev yapmıştır (TBMM.ZC, 5.Devre, C.27, 2. İnikad, 7.Kasım 1938, s.13). Gönenç Nafia Encümeni adına kanun tekliflerine mazbata hazırlayan komisyon içerisinde yer almıştır Onun da imzasının bulunduğu 12 adet Nafia Encümeni mazbatasını bulunmaktadır.

Fakihe Öymen 5. dönem milletvekilliği süresince *Bütçe Encümeni’nde* görev yapmıştır. Encümen üyesi olarak Bütçe Komisyonu’nu ilgilendiren kanun tekliflerine mazbata hazırlanmasına katkı vermiştir. Ferruh Güpgüp *Divanı Muhasebat Encümeni’nde* görev yapmıştır. TBMM ZC, 5. Devre, C.27, 2. İnikad, 7.Kasım 1938, s.12,25). Güpgüp, Sayıştay’ı ilgilendiren kanun tasarılarına mazbata hazırlanmasına katkı vermiştir.

Mihri İffet Pektaş beşinci dönem milletvekilliği süresince *Kütüphane Encümeni’nde* görev yapmıştır (TBMM ZC, 5. Devre, C.27, 2. İnikad,7 Kasım 1938, s.13). Ancak, bu encümeni ilgilendiren hiç bir kanun teklifi gündeme gelmediği için Kütüphane Encümeni bu dönemde her hangi bir mazbata düzenlememiştir.

Meliha Ulaş, milletvekilliğinin birinci yılında *Arzuhal Encümeni'nde* görev yapmıştır (TBMM ZC, 5. Devre, C.27, 2. İnikad, 7.Kasım 1938, s.12). Ulaş, Arzuhal Encümeni'ne gönderilen kanun teklifleri için mazbata hazırlanmasına katkı sağlamıştır.

Milletvekillerinin önemli bir faaliyeti de meclisteki çeşitli yasa teklifleri ve önergeler hakkında oy kullanmaktır. Kadın milletvekillerinin meclis genel kurulunda katıldıkları oylamalarda genellikle kabul oyu kullandıkları görülmüştür. Bu durum onları parlamentoya taşıyan iktidar ile uyumlu olma çabası olarak değerlendirilebilir. Örneğin kadın milletvekillerinden Huriye Baha Öviz 540 civarında oylamaya katılmış olup tamamında olumlu oy kullanmıştır. O, 5. dönem boyunca kurulan bütün hükümetler için yapılan güven oylamalarında olumlu oy vermiştir. Ayşe Şekibe İnsel ise milletvekilliği süresince 536 oylamaya katılmıştır. Katıldığı oylamaların tamamında kabul oyu kullanmıştır. Yine Mebrure Gönenç meclis genel kurulunda yapılan yüzlerce kanun oylamasına katılmış, Bunların tamamına kabul oyu vermiştir. Ret oyu verdiği ya da çekimser kaldığı hiç bir kanun teklifi yoktur. Satı Çırpan da aynı şekilde katıldığı oylamalarda hiç bir zaman ret ya da çekimser oy kullanmamıştır. Sabiha Gökçül Erbay 500'ün üzerinde oylamada evet oyu kullanmıştır. 100 civarında oylamaya ise çeşitli nedenlerle katılmamıştır.

3.2. Meclis'teki Konuşmaları

Kadın milletvekillerinin 8 tanesi 5. dönem milletvekilliği süresince genel kurulda hiç bir konuşma yapmamışlardır. Bu rakam toplam kadın milletvekili sayısının % 44'üne tekabül etmektedir. Konuşma yapmayan kadın milletvekilleri şunlardır: Afyon milletvekili Mebrure Gönenç, Balıkesir milletvekili Sabiha Gökçül Erbay, Çankırı milletvekili Hatice Özgener, Ankara milletvekili Satı Çırpan, Sivas milletvekili Sabiha Görkey, Bursa milletvekili Şekibe İnsel, İstanbul milletvekili Fakihe Öymen, Konya milletvekili Bahire Bediş Morova. Bunlardan sadece Satı Çırpan millet mekteplerinde okuma yazma öğrenmiştir. Diğerleri en az ortaöğretim mezunu idi. Şekibe İnsel hariç çeşitli okullarda öğretmenlik yapmışlardır.

Kadın milletvekillerinden üç tanesi sadece birer konuşma yapmışlardır. Bunlardan Kayseri milletvekili Ferruh Güpgüp'ün konuşması bir cümleden ibarettir. O, 1936 yılı Sıhhat ve İctimai Muavenet bütçesi görüşülürken söz almış, yaşı 40'ın altında olan bekârlardan vergi alınması gerektiğini ifade etmiştir (TBMM ZC, 5. Devre, C. 11, 68. İnikad, 26 Mayıs 1936, s.232). Trabzon milletvekili Seniha Hızal'ın da kısa bir konuşması vardır. Hızal konuşmasında Hatay meselesine değinmiş, kadınların da erkeklerle beraber bu milli davaya sahip çıktıklarını belirtmiştir (TBMM ZC, 5. Devre, C. 25, 68. İnikad, 27 Mayıs 1938, s.265).

Malatya milletvekili Mihri İffet Pektaş da bu dönemde sadece bir konuşma yapanlardandır. Pektaş, spor teşkilatı hakkında kanun lâyihası dolayısıyla söz almıştır. O, konuşmasında özellikle sporun ahlak ve centilmenlik boyutuna dikkati çekmiş, sporun "*her ne olursa olsun kazanmak*" olmadığını söylemiştir (TBMM ZC, 5. Devre, C.26, 83.İnikad, 29 Haziran 1938, s.487).

5. Dönem boyunca üç kadın milletvekili ise 2'şer konuşma yapmışlardır. Bunlar Antalya milletvekili Türkan Baştuğ, Diyarbakır milletvekili Huriye Baha Öviz ve Samsun milletvekili Meliha Ulaş'tır. Türkan Baştuğ'un konuşmalarından ilki ilkokul öğretmenliğinin önemi hakkındadır. O, İlkokul öğretmenlerinin çocuklara derslerle ilgili bilgi öğretmenin yanında eğitim görevinin olduğuna da dikkati çekmiştir. Öğretmenlerin ahlak, sanat, medeniyet değerlerini öğretmek ve kavratmakla da yükümlü olduklarına işaret etmiştir (TBMM ZC, 5. Devre, C.11, 68.İnikad, 26 Mayıs 1936, s.239-241).

Baştuğ'un ikincisi konuşması ise İş Kanunu layihası dolayısıyladır. O, çocukların çalışma yaşının 14'den aşağı olmaması gerektiğini söylemiş, hatta "*sanayi işlerine 14 yaşından küçük çocuklar kabul edilemezler*" şeklinde kanuna bir fıkra ilave edilmesi hususunda önerge vermiştir (TBMMZC, 5. Devre, C.12, 73.İnikad, 3Haziran 1936, s.4).

Huriye Baha Öñiz'in iki konuşmasından ilki Devlet Demiryolları ve Limanları İşletme Umumi İdaresi Memurları Tekauit Sandığı hakkındaki 2454 sayılı kanuna ek kanun dolayısıyla olmuştur. Öñiz, söz konusu kanununda öz evlatlardan her birinin 18 yaşını dolduruncaya kadar emekli aylığından faydalandırılacağı ifadesini yetersiz bulmuştur. O, devlet memurları ile ilgili 1683 sayılı Tekauit Kanunu'nun 47. maddesinin uygulanmasını önermiştir. Bu maddeye göre erkek çocuklarının yirmi yaşına girdiklerinde, kız çocuklarının da evlendiklerinde veya 25 yaşını doldurduklarında maaşlarının kesildiğini hatırlatmıştır (TBMM Zabıt Ceridesi, C. 8, 32. İnikad, 27 Ocak 1936, s. 157).

Huriye Öñiz'in ikinci konuşması ise Ankara'da bir tıp fakültesinin açılmasını öngören kanun dolayısıyla olmuştur. Ancak O, konuşmasında Ankara Tıp Fakültesi'nden değil de Hastabakıcı ve Çocuk Bakıcısı mekteplerinden bahsetmiştir. Bu mekteplere duyulan acil ihtiyaca işaret etmiştir. Bu işlerin hâlihazırda mektep görmemiş kadınlara yaptırılmasının sakıncalarına değinmiştir (TBMM ZC, 5. Devre, C. 19, 70. İnikad, 2 Haziran 1937, s. 41).

Meliha Ulaş da meclis genel kurulunda iki konuşma yapmıştır. İlk konuşması dikkatsizlik ve tedbirsizlik sonucu üç öğrencinin ölümüne sebep olan emekli Binbaşı İbrahimoglu Şükür Aytuğ hakkındadır. O, konuşmasında özetle, psikolojik olarak hasta olduğu anlaşılan birisine neden silah verildiğinin sorgulaması gerektiğini ifade etmiştir (TBMM ZC, 5. Devre, C.26, 71..İnikad, 26 Mayıs 1936, s.23).

Ulaş'ın ikinci konuşması Maarif Vekâletinin 1937 yılı bütçesi dolayısıyladır. O, konuşmasında çocukların okullarda adabı muaşeret konularında yeterince eğitilemediğine işaret etmiştir. Sosyal terbiye hususunda ilkokuldan başlayarak ders konulmasını önermiştir (TBMMZC, 5. Devre, C.18, 65.İnikad, 26 Mayıs 1937, s.252; Aydın, 2020).

Bu dönemde 4 konuşma yapan milletvekillerinden ilki Esmâ Nayman'dır. O'nun ilk konuşması turist gemilerinden alınan resimlerden bazılarının affına ve bazılarının indirilmesine dair kanun teklifinin görüşülmesi sırasında gerçekleşmiştir. Nayman, gemilerin Türkiye'de kalış sürelerine göre alınacak verginin dereceli olmasını önermiştir. Özel yatlarla turist gemilerinin de eşit tutmalarını istemiştir. Ancak, Türkiye'ye ilmi ve fenni tetkikat için gelen gemilerden hiç bir vergi alınmamasını teklif etmiştir. Nayman meclis başkanlığına dile getirdiği hususları içeren bir de önerge vermiştir. Meclis genel kurulunda bu önerge oylanmış, ancak reddedilmiştir (TBMMZC, 5. Devre, C.7, 13. İnikad, 6 Aralık 1935, s.33,35).

Esmâ Nayman, Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekâletinin 1937 Yılı Bütçesi görüşülürken nüfus meselesine değinen bir konuşma yapmıştır. Millet'in en aziz ve kıymetli varlığının nüfus olduğunu söylemiştir. Nüfusu çoğaltmak ve her manası ile terbiye ve takviye etmek lazım geldiğinden bahsetmiştir. Doğan çocuğu yaşatmanın anne, baba kadar belediyelerin ve hükümetin de görevi olduğuna değinmiştir (TBMMZC, 5. Devre, C.18, 64.İnikad, 25 Mayıs 1937, s.229).

Esmâ Nayman'ın üçüncü konuşması da çocuklarla ilgilidir. 1937 yılı Adliye Vekâleti bütçesi görüşülürken söz almıştır. O konuşmasında çocuk suçluların durumuna değinmiştir. Çocukları suçlu yapanın yetiştiği şartlar, sefalet ve olumsuz muhiti olduğunu söylemiştir. Çocukların büyüklerle aynı hapisanede tutulmalarının sakıncalarına işaret etmiştir. Ceza Kanunu'nun 54.ncü maddesine göre çocukların cezalarını hapisanede değil özel mekânlarda çekmeleri gerektiğini hatırlatmıştır. Buna göre Çocuk Islah Evleri'nin açılmasını önermiştir. Ayrıca çocuk mahkemelerinin kurulması gerektiğini de belirtmiştir (TBMMZC, 5. Devre, C.11, 68. Birleşim, 26 Mayıs 1936, s.236-237).

Nayman'ın son konuşması Atatürk'ün ölümü üzerinedir. O, konuşmasında Atatürk'ün kadın hakları konusunda yaptıklarını hatırlatmış, Türk kadınının da onun için hayatını feda etmeye hazır olduğunu ifade etmiştir. Nayman üzüntünün büyüklüğü ve derinliği karşısında ne kadar göz yaş dökülürse dökülsün acılarının dinmeyeceğini belirtmiştir. (TBMMZC, 5. Devre, c.27, 4. İnikad, 14 Kasım 1938, s.31).

Benal Nevzat İştar Arıman da bu dönemde 4 konuşma yapmıştır. Bu konuşmalardan ilki boğazların statüsünü değiştirecek Montrö Boğazlar Sözleşmesi hakkındadır. O, Montrö Boğazlar Sözleşmesini başarı olarak değerlendirerek Atatürk asrında yaşamının kendileri açısından bir şans ve mutluluk olduğunu belirtmiştir. (TBMMZC, 5. Devre, C.6, 81.İnikad, 31 Temmuz 1936, s.321-323). İkinci konuşması İskenderun Sancağının toprak bütünlüğüne ve Türkiye-Suriye sınırının güvence altına alınmasına dair anlaşmaları tasdikine dair kanun münasebetiyedir. Bu kanun Hatay bölgesinin Türkiye ile birleşmesini süreci başlatmıştır. Arıman söz konusu anlaşmadan dolayı memnuniyetini dile getirmiş, Atatürk'ü kastederek "*Bütün Türklerin halaskarı olan Büyük Türk, elbette ki, yurd haricindeki Türkleri de kurtaracaktı*" demiştir (TBMM ZC, 5. Devre, C.19, 76. İnikad, 14 Haziran 1937, s.306).

Benal Nevzat İştar Arıman, İngiltere ile imzalanmış olan kliring ve diğer anlaşmalar hakkındaki kanunun görüşülmesi sırasında da söz almıştır. O konuşmasında bu anlaşmayı Türkiye'nin büyük bir mali zaferi olarak değerlendirmiştir (TBMM ZC, 5. Devre, C.26, 82.İnikad, 28 Haziran 1938, s.433). Arıman Atatürk'ün cenaze töreni için yapılacak harcamalar hakkındaki kanun dolayısıyla da söz almıştır. O, öncelikle Atatürk'ün eserinin ebediyen yaşayacağına işaret etmiştir. Bugünün bütün Türkler için, özellikle de Türk kadınları için en acı ve kederli ve göz yaşı dolu bir gün olduğunu söylemiştir. Arıman Atatürk'ün Türk kadını hakkındaki çalışmalarını hatırlatarak "*Türk kadınlık tarihinin elem ve gözyaşı dolu siyah sayfalarını kapayıp, önümüze bembeyaz, nurlu yapraklar açan büyük Atamız, kıymetli, eşsiz babamızı kaybettik*" demiştir (TBMMZC, 5. Devre, C.27, 4.İnikad, 14 Kasım 1938, s.26).

Fatma Şakir Memik bu dönemde çoğunluğu kısa olan 7 konuşma yapmıştır. İlk konuşması 1936 yılı Muvazenei Umumiye Kanunu Nafia Vekâlet bütçesi dolayısıyladır. Memik, tek cümlelik konuşmasında şark demiryolları ile cereyan eden müzakereler hakkında Nafia Vekili Ali Çetinkaya'nın meclise bilgi vermesini istemiştir (TBMMZC, 5. Devre, C.11, 69.İnikad, 27 Mayıs 1936, s.258).

Memik'in konuşmalarından ikincisi Sıhhat ve İçtimaî Muavenet Vekâleti Teşkilât ve Memurin Kanununu ile ilgilidir. O, 1452 sayılı denklik kanununun uygulanması nedeniyle mütehassıs hekimlerin tek bir derece alabildiklerini, bundan sonra terfilerinin mümkün olmadığını bildirmiştir. Bu durumun bazı doktorları memuriyetten ayrılmaya sevk ettiğini hatırlatarak hazırlanan yeni kanunun bu mağduriyeti gidermesi nedeni ile sağlık bakanına teşekkür etmiştir (TBMMZC, 5. Devre, C.12, 76.İnikad, 9 Haziran 1936, s.124).

Memik, öğretici ve teknik filimler hakkındaki kanun teklifinin birinci maddesi görüşülürken de söz almıştır. O, konuşmasında sinema ve projeksiyon makinelerinin de vergiden muaf tutulması gerektiğini söylemiştir. Bu konuda meclis başkanlığına bir de önerge vermiştir. Bu önerge meclis genel kurulunca kabul edilmiş ve kanun bu şekilde çıkmıştır (TBMMZC, 5. Devre, C.16, 32.İnikad, 3 Şubat 1937, s. 43).

Şakir Memik, Şark Demiryolları imtiyazı ile şirkete ait malların satın alınmasına dair mukavelenamenin tasdiki hakkındaki kanun nedeni ile çok kısa bir konuşma yapmıştır. O, Trakya'nın verimli topraklarından geçen demiryolunun devlet eline geçmesini sağlayan Nafia Vekili Ali Çetinkaya'ya bütün Trakyalılar adına teşekkür etmiştir (TBMMZC, 5. Devre, C.17, 49.İnikad, 19 Nisan 1937, s.76).

Memik'in beşinci konuşması Avcılık Kanunu dolayısıyladır. O, konuşmasında avcılığın gelişebilmesi için av köpeklerinden vergi alınmaması gerektiğini söylemiştir. Hatta bu konuda bir de önerge vermiştir. Söz konusu önerge meclis tarafından kabul edilmiştir (TBMMZC, 5. Devre, C.17, 52.İnikad, 28 Nisan 1937,s.142).

Memik, Nafia Vekâleti 1937 yılı bütçesi görüşülürken Meriç nehrinin yatağının taşması meselesine değinmiştir. Bu nehrin yatağının temizlenmesini bakanlıktan talep etmiştir. Meriç köylüsünün binlerce liralık zarara uğradığını dile getirmiştir (TBMM ZC, 5. Devre, C.18, 65.İnikad, 26 Mayıs 1937, s.263-264).

Memik'in son konuşması Ankara'da bir Tıp Fakültesi tesisi hakkındaki kanun münasebetiyedir. O, konuşmasında Türkiye'deki doktor sayısının azlığına dikkati çekmiştir. Bilahare Türk kızlarının erkek arkadaşları ile sağlık sahasında birlikte çalışabilmek için verdikleri mücadeleye değinmiştir. Atatürk Türkiye'sindeki gelişme arzu ve çabalarına işaret ederek kanunu hazırlayan hükümete ve sağlık bakanına teşekkürlerini sunmuştur (TBMMZC, 5. Devre, C.19,70.İnikad, 2 Haziran 1937, s.40).

Erzurum milletvekili Nakiye Elgün de 7 konuşma yapmıştır. O'nun ilk konuşması İsmet İnönü Hükümeti'ne güvenoyu verilmesi dolayısıyladır. Elgün, konuşmasında Gazi Mustafa Kemal Atatürk'e kadınlara milletvekili seçilme hakkı vermesi nedeniyle ve sonsuz teşekkürlerini sunmuştur. Yine O, kadın milletvekili olarak güven oylamasına katılmanın verdiği memnuniyete ve gurura işaret etmiştir. (TBMM ZC, 5. Devre, C.1, 2.İnikad, 7 Mart 1935, s.32).

Elgün'ün ikinci konuşması Boğazlar Sözleşmesi'nde değişikliğe yol açacak olan Montrö Sözleşmesi'nin onaylanmasına dair kanun münasebetiyedir. O, 1936 tarihli Montrö Boğazlar Sözleşmesini büyük bir zafer olarak değerlendirmiştir. Bu hususta Lozan Anlaşması'ndan kaynaklanan boşluğun giderildiğini, Türkiye'nin haklarının korunduğunu söylemiştir. (TBMMZC, 5. Devre, C.12, 81.İnikad, 31 Temmuz 1936, s. 324-325).

Elgün, Hatay meselesi hususunda açılan görüşmeler sırasında da söz almıştır. O, öncelikle Atatürk'ü Türk milletine kazandıran Zübeyde Hanım'dan övgüyle bahsetmiştir. Ardından Hataylı kadınlara seslenmiştir. Hataylı kadınların da Türk kanı taşıdıklarını ve Türk kadını olduklarını unutmamaları lazım geldiğini belirtmiştir. Onların çok çalışarak medeniyet yolundan ilerlemelerini, Türkiye Cumhuriyeti kadınları gibi vatan için ölmeyi bilmelerini tavsiye etmiştir. (TBMMZC, 5. Devre, C.15, 30.İnikad, 20 Ocak 1937, s. 173).

Nakiye Elgün, Polis Teşkilâtı Kanunu görüşmeleri sırasında söz almıştır. O, konuşmasında ikinci sınıfa ayrılmış olan ve 16 ila 20 lira maaş alacak olan polislerin de birinci sınıf polis yapılmalarını istemiştir. O, polislerin birinci sınıf olabilmeleri için polis okulundan ya da polis enstitüsünden mezun olmaları şartının eski polisleri mağdur ettiğini iddia etmiştir. Elgün, Meclis Başkanlığı'na konuşmalarını destekleyecek şekilde bir takrir de vermiştir (TBMMZC, 5. Devre, C.19, 70.İnikad, 2 Haziran 1937, s. 13,14,16,20,21).

Nakiye Elgün, Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin kurucusu Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün şahsi mülkü olan çiftliklerini hazineye bağışlaması hakkındaki tezkere nedeniyle bir konuşma yapmıştır. O, konuşmasında Türkleri esaretten kurtaran, ilerleme yolunu açan, Mustafa Kemal Atatürk'ün mal varlığını millete bağışlamış olmasının önemine dikkati çekmiştir. O'nun amacının Türk köylüsünün kalkınması, Türk milletinin müreffeh bir hayat yaşaması olduğunu ifade etmiştir. (TBMMZC, 5. Devre, C.19, 75.İnikad, 12 Haziran 1937, s.271-272).

Nakiye Elgün, 1938 yılı Milli Eğitim Bakanlığı dolayısıyla söz almıştır. O, Gazi Terbiye Enstitüsü, Müzik ve Ertik Okulu'ndan ve Avrupa kurumlarından mezun olan öğretmenlerin hemen göreve başlatılmaları uygulamasını desteklemiştir. Bu atamalar sayesinde yardımcı öğretmenlerin yürütmek zorunda kaldıkları derslerin ehil ellere bırakılmasının temin edilebileceğini belirtmiştir. 1938 yılı Milli Eğitim Bakanlığı bütçesinde 1.500 eğitimci yetiştirilmesi için 246.000 liranın ayrılmasından memnuniyet duyduğunu, böylece köy öğretmeni ihtiyacının kısmen karşılanabileceğini dile getirmiştir. Elgün, konuşmasında yetim ve kimsesiz çocukların eğitimden yoksun bırakılmamaları için en azından bir yatılı okul açılması önerisinde de bulunmuştur. (TBMMZC, 5. Devre, C.25, 67.İnikad, 26 Mayıs 1938,s.214-216).

Elgün İngiltere Hükümeti ile imzalanmış olan kliring ve kredi anlaşmalarının meclis genel kurulunda görüşülmesi sırasında da söz almıştır. O, hükümeti Türk parasının gücünü ve istikrarını Türkiye Devleti'nin ekonomik ve mali bağımsızlığını önceleyen uygulamalarından dolayı kutlayarak teşekkürlerini sunmuştur. Ona göre bu anlaşma hem Türkiye'nin hem de

İngiltere'nin menfaatindedir. Elgün, İngilizleri iyi niyet sahibi, samimi ve gayretli bir millet olarak değerlendirmiş, anlaşmayı imzaladıklarından dolayı onlara teşekkürlerini sunmuştur. (TBMM ZC, 5. Devre, C.26, 82.İnikad, 28 Haziran 1938,s.433-434).

Görüldüğü üzere 18 kadın milletvekili 1935-1939 yılları arasında faaliyet gösteren 5. dönem TBMM süresince toplam 31 konuşma yapmıştır. 8 kadın milletvekili hiçbir konuşma yapmamıştır. Bu konuşmaların 22 tanesi 4 milletvekili tarafından yapılmıştır. Bunların dışında 3 milletvekili sadece 1 konuşma yapmıştır. 3 milletvekili 2'şer konuşma yapmıştır. Milletvekili başına düşen konuşma sayısı ikinin altında olup 1,7'dir.

Sonuç

İlk kadın milletvekillerinin belirlenmesinde hassasiyet gösterildiği muhakkaktır. Onlardan halka örnek ve rehber olmaları beklenmiştir. Bu yüzden kültürlü ve medeni cesareti yüksek olduğu düşünülen kadınlar milletvekili adayı yapılmıştır. Kadın milletvekillerinin belirlenmesinde Mustafa Kemal Atatürk ve Cumhuriyet Halk Fırkası merkez yönetimi etkili olmuştur. Taşradaki parti teşkilatlarının etkisi sınırlıdır.

Bunlardan Ankara milletvekili Satı Çırpan hariç diğerleri belli bir eğitim ve kültür seviyesi olan kişilerdir. Satı Çırpan okula devam edememiş, millet mekteplerinde okuma yazma öğrenmiştir. Geriye kalan 17 kadın milletvekili orta ve yükseköğretim mezunudur. Çoğunluğunun mesleği öğretmenlikdir.

Diğer taraftan kadın milletvekillerinin çoğunluğunun aday gösterildikleri seçim çevreleri ile her hangi bir bağlarının olmadığı görülmüştür. Seçim bölgeleri ile bir şekilde ilintili olan kadın milletvekili sayısı sadece 7'dir. Bunlardan 3 tanesi Satı Çırpan, Benal Nevzat İstar Arıman, Ferruh Güpgüp doğdukları illerden aday gösterilmişlerdir. Diğer 4'ünün seçim bölgeleri ile ilintileri şu şekildedir. Fakihe Öymen İşkodra doğumlu olmakla beraber İstanbul'da yetişmiştir. Şekibe İnel İstanbul doğumlu olmakla beraber Bursa İnegöl'e yerleşmiştir. Meliha Ulaş ve Esmâ Nayman ise aday oldukları illerde memuriyet yapmışlardır.

Kadın milletvekillerinin meclis faaliyetleri içerisinde encümen çalışmaları önemli bir yer tutmaktadır. Vekillerin tamamı encümenlerde görev almışlardır. Maarif encümeninde 2, Ziraat encümeninde 2, Sıhhat ve İçtimai Muavenet encümeninde 2, Dâhiliye Encümeninde 2, İktisat encümeninde 2, Gümrük ve İnhisarlar encümeninde 2, Maliye Encümeninde 1, Kütüphane Encümeninde 1, Arzuhal Encümeninde 1, Bütçe encümeninde 1, Divanı Muhasebat encümeninde 1, Nafia encümeninde 1 kadın milletvekili görev yapmıştır.

Meclis konuşmalarına gelince 18 kadın milletvekili 5. dönem TBMM süresince sadece 31 konuşma yapmıştır. Milletvekili başına düşen konuşma sayısı 1,7'dir. 8 kadın vekil hiç konuşma yapmamıştır. Bu noktadan bakıldığında eğitilmiş oldukları için tercih edilen kadın milletvekilleri beklenen performansı gösterememişlerdir. Söz konusu performans yetersizliğini psikolojik ve sosyolojik sebeplerle açıklamak mümkündür. Kadınların Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne milletvekili olarak girmiş olmalarına rağmen meclis genel kurulunda söz almakta ve diğer faaliyetlerde çekingen davrandıkları muhakkaktır. Bunda onların yetiştikleri şartlar ve toplumun o zamanki değer yargılarının etkili olduğunu düşünmek gerekir. Bilgili olmalarına rağmen erkeklerin çoğunlukta olduğu mecliste medeni cesaret gösterememiş olmaları muhtemeldir.

Kaynakça

Altındal, M. (1994). Osmanlı'da Kadın, İstanbul, Altın Kitaplar Yayınevi.

Altuncuoğlu, N. (2020). Cumhuriyetin İlk Yıllarında Kayserili Kadınlar (Ferruha Güpgüp, Jale Baysal, Leman Cevad Tomsu, İlmiye Bergman Akkadın Sırcan, Asya Studies, Prof. Dr. Bayram Bayraktar özel sayısı, ss.19-28.

- Aydın, M. (2020). Samsun'un İlk Kadın Milletvekili Meliha Ulaş, <http://www.akasyam.com/samsunun-ilk-kadin-milletvekili-meliha-ulas-12209>
- Duroğlu, S. (2007). *Türkiye'de İlk Kadın Milletvekilleri*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Dün Altı Vilayette Saylav Seçimi Yapıldı, *Ulus*, 13 Ocak 1936, s.1
- Güneş, İ. (2001). *Türk Parlamento Tarihi (T.B.M.M. - V. Dönem 1935 - 1939)*, C.2, Ankara: T.B.M.M. Vakfı Yayınları.
- http://www.yasamoykusu.com/biyografi-3088-Mebrure_Gonenc. (2017).
- İnan, A. (1956). *Kemal Atatürk'ü Anarken*, ikinci Baskı, Ankara.
- Kadın Saylavların Kılığı, *Ulus*, 2 Mart 1935, s. 1.
- Ramsay, W.M.(1960). *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası*, (Çev. Mihri Pektaş), Yayınları, İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı.
- Sarısamam, S. (2020).Trabzon'un İlk Kadın Milletvekili Seniha Hızal'ın TBMM'deki Faaliyetleri, *Atatürk Yolu*, 67, ss.403-427.
- Seçim Hazırlıkları Bitiyor, Saylavlığa Namzetlikleri Konulan bayanların Tercüme-i Halleri, *Zaman*, 6 Şubat 1935, s. 1.
- Topçuoğlu, O. ve Topçuoğlu T. (1984). *Cumhuriyet Dönemi'nde Olaylar ve Mesleklerde Basınımızda Yer Alan İlk Kadınlar*, Ankara: Demirciođlu Matbaacılık.
- Türkiye Büyük Millet Meclisi Arşivi, Sicil No: 868.
- Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Cerideleri (TBMM ZC), 5. Devre.

ETİK ve BİLİMSEL İLKELER SORUMLULUK BEYANI

Bu çalışmanın tüm hazırlanma süreçlerinde etik kurallara ve bilimsel atıf gösterme ilkelerine riayet edildiğini yazar(lar) beyan eder. Aksi bir durumun tespiti halinde Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi'nin hiçbir sorumluluğu olmayıp, tüm sorumluluk makale yazarlarına aittir.